

ნესტან სულავა

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

**წმ. გიორგი შეყენებული/დაყუდებული-შავმთელი – მოღვაწე,
ჰიმნოგრაფი, ჰაგიოგრაფიული თხზულების პერსონაჟი**

ქართველი მკითხველი წმ. გიორგი შეყენებულს, უწინარეს ყოვლისა, იცნობს როგორც წმ. გიორგი მთაწმინდელის მოძღვარსა და მასწავლებელს. იგი არის გიორგი მცირის ჰაგიოგრაფიული თხზულების პერსონაჟი და სასულიერო-საეკლესიო მოღვაწე, ქართული მწერლობაზე მზრუნველი და მოამბე, თხზულებათა შექმნის ინიციატორი და თავადაც ჰიმნოგრაფი. წმ. გიორგი შეყენებული/დაყუდებული, იგივე შავმთელი, XI საუკუნის 20-30-იანი წლებიდან მოყოლებული 60-იანი წლების ბოლომდე, გარდაცვალებამდე, ე. ი. 1068 წლამდე, მოღვაწეობდა შავი მთის მონასტერში, სადაც XI საუკუნეში ერთ-ერთი უძლიერესი ქართული საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლა ჩამოყალიბდა. ცნობები წმ. გიორგი შეყენებულის შესახებ შემოგვინახა გიორგი მცირის ჰაგიოგრაფიულმა თხზულებამ, აგრეთვე შავ მთასა და ათონზე შექმნილი და გადაწერილი ხელნაწერების კოლოფონებმა. გვიანდელი წყაროებიდან წმ. გიორგი შეყენებულის შესახებ ყურადღებას იქცევს ანტონ პირველის „წყობილსიტყვაობა“, რომელშიც წმ. გიორგი შეყენებული ავტორისათვის ჩვეული მეტაფორებით, სტილითა და სახისმეტყველებით არის წარმოსახული და შემკული: „სკმენ დიდისა მთისა საკერველისა / საცხოვრებო მსავეანე გიორგი / შეკმული ნებსით, წყუდევით პატიმრებული, / სწავლათა იფქლის განმყოფელი იოსებ, / ბრძენი მოძღუარი, საღმრთო ფილოსოფოსი/ აქებს ღუმილით ამას საქმენი თკსნი/ რამეთუ საღმრთოდ მოქალაქობდა აქა/ არარა აქუნდა, არ მიიღებდის ვისგან/ არა სწადოდა დიდება, არც პატივი, / განაღა ქრისტე – ნამდვილ საწყური არსთა“¹. დამოწმებული იამბიკო მიუთ-

¹ ანტონ ბაგრატიონი. წყობილსიტყვაობა. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. თბ. 1980, გვ. 266.

ითებს, რომ ანტონ კათალიკოსმა იცის წმ. გიორგი შეყენებულის ვინაობა, მოღვაწეობის ადგილი, ღირსებები, სიბრძნე, საღმრთო მოქალაქობა და ფილოსოფოსობა, მაგრამ მისეული დახასიათება მაინც სტილიზებული და ტრაფარეტულია.

სამეცნიერო ლიტერატურაში სპეციალური კვლევის საგანი არ ყოფილა, მხოლოდ წმ. გიორგი მთაწმინდელის მოღვაწეობისა და შავი მთის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლის პრობლემატიკის კვლევისას ექცეოდა ყურადღება. ამიტომ შევეცადეთ მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის, ჰიმნოგრაფიული მემკვიდრეობის, აგრეთვე როგორც ჰაგიოგრაფიული თხზულების პერსონაჟის ხატ-სახის წარმოჩენას.

წმ. გიორგი შეყენებულის მოღვაწეობის შესახებ უპირველესი წყაროა გიორგი მცირის ჰაგიოგრაფიული თხზულება, რომელსაც წინ უძღვის თხზულების ავტორის გიორგი მცირის წმ. გიორგი შეყენებულისათვის გაგზავნილი ეპისტოლე. სწორედ ეს ეპისტოლე გვაცნობს გიორგი შეყენებულის პიროვნებას, მის სულიერ სამყაროს, მრწამსს. გიორგი მცირე მოგვითხრობს, რომ გიორგი შავმთელი, რომელიც წყაროებში შეყენებულად და დაყუდებულად იხსენიება, შავ, საკვირველ მთაზე, წმ. სვიმეონის სახელობის მონასტრის მკვიდრი იყო. მწიგნობრული საქმიანობით, სიწმინდითა და განსწავლულობით გამორჩეული წმინდა მამა თანამემამულეთა შორის უდიდესი პატივისცემით სარგებლობდა. სწორედ მას დაემოწაფა წმ. გიორგი მთაწმინდელი და 1036-1040 წლებში შავ მთაზე სვიმეონწმინდისა და რომანწმინდის მონასტრებში განისწავლა, რის გამოც მისი ხატ-სახე ყურადღებას იქცევს, როგორც მოძღვრისა.

წმ. გიორგი შეყენებულს უდიდესი დამსახურება მიუძღვის ქართული ლიტერატურის ორი უმნიშვნელოვანესი თხზულების შექმნაში, რადგან სწორედ მან დაავალა ორ შესანიშნავ ქართველ მწერალს ჰაგიოგრაფიული თხზულებების შექმნა, კერძოდ წმ. გიორგი მთაწმინდელს წმ. იოვანე და წმ. ეფთვიმე მთაწმინდელების ცხოვრების, ხოლო გიორგი მცირეს – წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრების აღწერა. ფაქტობრივად, იგი ამ თხზულებათა შექმნის ინიციატორია. შეიძლება ითქვას, რომ არც წმ. გიორგი მთაწმინდელს და არც გიორგი მცირეს, შესაძლოა, არ შეექმნათ თავიანთი ჰაგიოგრაფიული თხზულებები, რომ არა წმ. გიორგი შეყენებული. წმ. გიორგი შეყენებული თავისი პიროვნული ღირსებებით შეიძლება შევადაროთ წმ. იოვანე მთაწმინდელს. როგორც წმ. იოვანემ შენიშნა, რომ შვილს, წმ. ეფთვიმეს ჰქონდა სუ-

ლიერი და გონებრივი მონაცემები, რათა ქართული მწერლობის გასამდიდრებლად ბერძნულიდან ეთარგმნა საღვთისმეტყველო თხზულებები და შთააგონა მთარგმნელობითი საქმიანობის დაწყება, ხელი შეუწყო საამისოდ, ასევე წმ. გიორგი შეყენებულმა წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახით დაინახა წმ. ეფთვიმეს შემოქმედებითი გზის გამგრძელებელი და ამიტომაც მიაკვლინა ათონის ქართველთა მონასტერში ლიტერატურულ-საღვთისმეტყველო საქმიანობის წარსამართად.

წმ. გიორგი შეყენებულმა-შავმთელმა გადაწყვეტი როლი შეასრულა მომავალი დიდი ათონელი მამის, წმ. გიორგი მთაწმინდელის სულიერად ჩამოყალიბებაში, შენიშნა მისი ნიჭიერება, „იხილა სიკეთე სულისა მისისა და განიცადა ტალანტი იგი მის შორის დაუნჯებული, განიხარა სიხარულითა დიდითა და სულითა გულისკმა-ყო, რამ-იგი ყოფად იყო“². წმ. გიორგი დაყუდებული/შეყენებული მოსურნე იყო, რომ გამოჩენილიყო ისეთი პიროვნება, რომელიც განსწავლული იქნებოდა უცხო ენებში, ღვთისმეტყველების ყველა სფეროში, რათა შეძლებოდა წმ. ეფთვიმეს საქმის გაგრძელება: „კუალად გამო-ვინმე-აჩინა მოწყალეამან ღმრთისამან ნათესავსა შორის ჩუენსა კაცი, რომელმანცა სრულ ყო ნაკლულევანებად ენისა ჩუენისადა, რომელი-იგი წმიდისა მამისა ჩუენისა ეფთჳმესაგან დაშთომილ იყო და ნებითა ღმრთისადათა პოვა, რომელსა-იგი ეძიებდა, და მადლობად შეწირა ღმრთისა, რომელი არა-ოდეს უგულებელს ჰყოფს სიგლახაკესა ჩუენსა მეოხებითა წმიდისა ღმრთისმშობლისადათა“³. წმ. გიორგი შეყენებულს ამგვარ ღვთისგან და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისაგან გამორჩეულ პიროვნებად მოეკვლინა მომავალი წმინდა მამა გიორგი მთაწმინდელი.

საქართველოდან წასული წმ. გიორგი მთაწმინდელი წმ. სვიმეონ საკვირველთმოქმედის ლავრაში მივიდა, მოილოცა ყოველი მონასტერი და სულიერი მოძღვრის ძიებას შეუდგა, რადგან იცოდა, რომ სულიერი ცხოვრება და მონაზვნური ღვაწლი მოძღვრის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა. სწორედ აქ, შავ მთაზე, „მთასა საკკრველსა პოვა ნაპრალსა შინა კლდისასა ბერი წმიდად შეყენებული, ვითარცა გურიტი, უბიწოდა და ტრედი უმანკოდა, კაცი ხეცისადა და ანგელოზი ქუეყანისადა, ყოვლითურთ უცხოდა და განშორებული

² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II. გამოსაცემად მოამზადეს ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელიძემ, ნ. გოგუაძემ, მ. დოლაძემ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიემა და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბ. 1967, გვ. 121.

³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 121.

კორცთაგან და კორციელთა ზრუნვათა და გონებითა ღმრთისა მიცვალებული, გიორგის ვიტყუ დაყუდებულსა, დიდსა მას მნათობსა ნათესავისა ჩუენისასა, კაცსა ყოველთა მიერ გულის-სათქუებელსა, რომელმან-ესე ჩუენ უნდოთა ამათ ამისი აღწერაჲ გუაიძულა“⁴. ყურადღებას იქცევს გიორგი შეყენებულის, როგორც წმინდანის ხატ-სახე. იგი ჰაგიოგრაფიაში დამკვიდრებული სახის-მეტყველებითი საშუალებებითაა წარმოსახული და მის არქექტიპად, წინასახედ გიორგი მერჩულის თხზულების პერსონაჟი ხუედიოსი შეიძლება მივიჩნიოთ. „გურიტი, უბიწო და ტრედი უმანკო“, „კაცი ზეცისაჲ და ანგელოზი ქუეყანისაჲ“, „ღმერთშემოსილი“, „დიდი მნათობი ნათესავისა ჩუენისა“ – ასეა დანახული ავტორის მიერ წმ. გიორგი შეყენებული/დაყუდებული, რომელიც თხზულებაში, შეიძლება ითქვას, ხუედიოსის მსგავსი წინასწარმეტყველური მისიით შემოდის, რათა ახალგაზრდა გიორგის, მომავალ წმ. გიორგი მთაწმინდელს, შთააგონოს საღვთო საქმის აღსრულება და ერისათვის ზრუნვა წმინდა წიგნების გამრავლებით. წმ. გიორგი შეყენებულის სივრცული არეალიც, „ნაპრაღი კლდესა შინა“, საოცრად ჰგავს სიცოცხლის მიმწუხრს ხუედიოსის მიერ არჩეულ სამყოფელს, მღვიმეს. როგორც ხუედიოსი არ გასცილებია ხანცთის მიდამოებში არსებულ მღვიმეს, სადაც აღესრულა კიდეც, ასევე არ გასცილებია წმ. გიორგი შეყენებული შავ მთაზე კლდის ნაპრაღს, ე. ი. მღვიმეს. ცხადია, მემღვიმეობას, სხვა ასკეტურ ყოფასთან ერთად, უდიდესი სულიერი მისია ეკისრებოდა, მღვიმე სულიერი განღმრთობის ადგილად მიიჩნეოდა, საიდანაც მოღვაწეს, სულიერად მცხოვრებ წმინდანს ზეცათა მოქალაქობის მოპოვების შესაძლებლობა ეძლეოდა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს წმ. გიორგი შეყენებულის ხატის წარმოსახავად გამოყენებული ოქსიმორონი „ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი“, რომელიც ის ხატ-სახეა, რომელიც მრავალგზის გამოიყენეს ქართულ და სხვა ქრისტიანულ ქვეყნების ჰაგიოგრაფიულ თხზულებებში. ასე იწოდება წმ. საბა განწმენდილი კირილე სკვითოპოლიელის თხზულებაში: „ქუეყანისა ანგელოზი ნეტარი საბა და ზეცისა კაცი, ბრძენი და სარწმუნოა მოძღუარი“⁵, წმ. მაქსიმე აღმსარებელი: „და ისწავეს მისგან მოქალაქობაჲ ანგელოზებრივი და იქმნეს ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი“⁶, გიორგი

⁴ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 121.

⁵ მამათა ცხოვრებანი. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურო ვახტანგ იმნაიშვილმა. თბ. 1975, გვ. 56.

⁶ კიმენი. I. კორნელი კეკელიძის რედაქტორობით. ტფ. 1918, გვ. 65.

მერჩულის თხზულებაში წმ. გრიგოლ ხანცთელი.⁷ გიორგი მცირემ ორივე გიორგი, წმ. გიორგი შეყენებული და წმ. გიორგი მთაწმინდელი, მოიხსენია როგორც „ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი“. წმ. გიორგი შეყენებულის ამგვარი ხსენება იმან განაპირობა, რომ იგი, ერთი მხრივ, სულიერ განდმართობას მიეღობის, მეორე მხრივ, ზრუნავს ქართული ლიტურატიურის განვითარებაზე, ქართული მწერლობის შევსებაზე ახალ-ახალი ნათარგმნი თხზულებებით, რათა გაუტოლდეს და თვალი გაუსწოროს ბიზანტიურ მწერლობას. მის პიროვნებაში შეზავებულია სულიერი და ინტელექტუალური საწყისები, რომელთა შერწყმა აყალიბებს წმინდანად წმ. გიორგი შეყენებულს. ამიტომ წმ. გიორგი შეყენებულმა იმთავითვე იზრუნა გიორგი მთაწმინდელის მოსამზადებლად სასულიერო მოღვაწეობისათვის, რათა მომავალი წმინდა მამა სულიერად გაძლიერებული და განსწავლული შესდგომოდა უდიდესი მისიის აღსრულებას.

წმ. გიორგი მთაწმინდელმა წმ. გიორგი შეყენებულის სიახლოვეს რომანწმინდაში გაატარა სამი წელი „დიდითა შრომითა და მოღუაწებითა, მარხვითა და მღკდარებითა და უფროდს ხოლო სიმდაბლითა და მორჩილებითა“.⁸ აქ იგი თავისი მოძღვრისაგან, წმ. გიორგი შეყენებულისაგან სწავლობდა და ეჩვეოდა ბერმონაზვნურ სიბრძნეს, ასკეტურ ყოფასა და ცხოვრებას. როდესაც წმ. გიორგი შეყენებულმა შენიშნა, რომ გიორგი სულიერად და ფიზიკურად მომზადებული იყო დიდი ღვაწლისათვის, სქემით აკურთხა და იერუსალიმს წარგზავნა: „იხილა ნეტარმან ბერმან გიორგი შეყენებულმან მოძღუარმან მისმან, ვითარმედ ყოვლითა სრულქმნილ არს ჰასაკისა თანა სიბრძნითა და გონიერებითა, სქემითა აკურთხა, და ესრეთ სრულ-ყო მონაზონებისა მოღუაწებად სქემისა გკრგუნითა და მერმელა იერუსალიმად წარგზავნა“.⁹

რისთვის იყო საჭირო წმინდა მამის მიერ მომავალი დიდი მოღვაწისა და მთარგმნელის, ჰაგიოგრაფისა და ჰიმნოგრაფის იერუსალიმს წარგზავნა? უწინარეს ყოვლისა, სულიერი გამოცდილების შესაძენად. მას უნდა მოეხილა მაცხოვრის ამქვეყნიურ ცხოვრებასთან დაკავშირებული წმინდა ადგილები, მაცხოვრის ჯვარცმის საიდუმლო დრო-სივრცულად აღექვა და ზიარებოდა მას, სულიერად გაწვრთნილს და მომზადებულს მიეღო ღვთის მადლი, წყა-

⁷ ნ. სულავა. წმ. გიორგი მთაწმინდელი – „ზეცისა კაცი და ქუეყანისა ანგელოზი“. ქრისტიანული კულტურის კვლევის ცენტრი. „ლოგოსი“. საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები. 10-11 მაისი. 2011, გვ. 136-144.

⁸ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტურატიურის ძეგლები. II, გვ. 121.

⁹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტურატიურის ძეგლები. II, გვ. 122.

ლობა, რათა ამგვარად განსწავლულს, ღვთაებრივი სიბრძნით განათლებულს ქართველი ერის სულიერ განსწავლაში შეეტანა თავისი წვლილი.

იერუსალიმიდან შავ მთაზე დაბრუნებული წმ. გიორგი მთაწმინდელი თავის სულიერ მოძღვართან მივიდა, როგორც მორჩილი შვილი მშობელთან, რომელმაც სამწიგნობრო-ლიტერატურული საქმიანობის დაწყება ურჩია. წმ. გიორგი შეყენებულმა ხელი შეუწყო წმ. გიორგი მთაწმინდელს, რათა მისი სახელი, როგორც მწერლისა და მთარგმნელისა, ათონიდან გაბრწყინებულიყო: „ესრეთ ყოვლითურთ სრულქმნილისა საღმრთოდ ესე ტალანტი ჳელთ უღვა, რომელ არს თარგმანებად წიგნთა საღმრთოთად ბერძულისაგან ქართულად“.¹⁰ გიორგი მცირე საგანგებოდ გვიჩვენებს წმ. გიორგი შეყენებულის როლს წმ. გიორგი მთაწმინდელის სამწერლო-მთარგმნელობითი მოღვაწეობის დაწყებისას. მწერალი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, თუ როგორ ყალიბდება ორ გიორგის შორის მოძღვრისა და მოწაფის ურთიერთობა, რაც მაცხოვრისა და წმინდა მამათა სახისმეტყველებითაა ნაჩვენები, როგორ ხედავს მოძღვარი მოწაფის მომავალ საქმიანობას, როგორ ჳვრეტს მის სამწერლო-მთარგმნელობით ტალანტს და წინასწარ საზღვრავს მისი ღვაწლის ადგილს ქართველი ერის ისტორიაში, ქართული მწერლობის, ქართული კულტურის ისტორიაში. ყოველივე ეს იმას მიუთითებს, რომ წმ. გიორგი დაყუდებული ეპოქის მაჯისცემას გრძნობს და იცის, რა სჭირდება ქართველ ერს.

გიორგი მცირემ თავმდაბლობის იშვიათი თვისებით აღჭურვილ პიროვნებად წარმოსახა წმ. გიორგი მთაწმინდელი, რომელმაც მოძღვრის ბრძანების მიუხედავად შეუძლებლად მიიჩნია იმ საქმის აღსრულება, რომელიც მხოლოდ ღვთის რჩეულთ ხელეწიფებათ: „შეუძლებელ არს ესე ჩემგანო, და ესევითართა განღმრთობილთა კაცთა შუენის, ვითარცა იყო წმიდად მამად ჩუენი ეფთჳმი“.¹¹ წმ. გიორგი შეყენებულმა თავის მოწაფეს შეახსენა წმ. ეფთვიმეს ღვაწლი და ღვთისმშობლის შეწევნით სამწერლო-მთარგმნელობითი საქმიანობის დაწყება, რითაც წმ. გიორგი მთაწმინდელს შთააგონა ათონზე წასვლის აუცილებლობა, წმ. ეფთვიმეს მიერ დაწყებული საქმის გაგრძელება და სრულყოფა, რათა ყველა წმინდა წიგნი ქართულ ენაზე ჳქონოდათ ქართველებს. გიორგი მცირის თხზულების მიხედვით, წმ. გიორგი შეყენებული წმ. ეფთვიმე და წმ. გიორგი მთაწმინდელებს ჳიპოდოგმურ-პარადოგმულად გაიაზრება და გიორგი მთაწმინდელს მისი მოძღვარი წმ. ეფთვიმეს მაგალითად, ნი-

¹⁰ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 122.

¹¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 122-123.

მუშად უსახავს: „შვილო, რომელმან წმიდად იგი სიკუდილისაგან იკისნა და ქართული ენა განუმარტა, იგივე შემძლებელ არს შენდაცა შეწვევანად, რამეთუ მას ღიდად ეწყალის და უყუარს ნათესავი ჩუენი. და თუთ მას წმიდასა მამასა ეფთჳმეს ვევედრნეთ, რაათა შეგეწიოს, რომელ ნემტი დაშთომილი მისი შენ სრულ-ჰყო მადლითავე მისითა, ვითარცა პავლე ქრისტესი“.¹² ეს სიტყვები მოწმობს, რომ წმ. გიორგი შეყენებულმა წმ. ეფთვიმეს ბავშვობის-დროინდელი ავადმყოფობისა და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის მიერ მისი გადარჩენის შესახებ იცოდა; როგორც წმ. ეფთვიმემ ღვთისმშობლის შეწვევით ქართულად გახსნილად საუბარი დაიწყო და მთარგმნელობით საქმიანობას შეუდგა, ასევე შეეწეოდა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი წმ. გიორგი მთაწმინდელს, რათა მისთვის დაკისრებული მოვალეობა აღესრულებინა და წმ. ეფთვიმეს დაწყებული საქმე გაეგრძელებინა ისევე, როგორც ქრისტეს მოძღვრების გაგრძელების პატივი პავლე მოციქულს მიენიჭა. გიორგი მცირის თხზულებაში წმ. ეფთვიმე და წმ. გიორგი მთაწმინდელები მაცხოვრისა და პავლეს ჰიპოდიმე-პარადიგმით არიან წარმოსახულნი.

წმ. გიორგი შეყენებულმა წმ. ეფთვიმეს ხატ-სახის წარმოჩენით წმ. გიორგი მთაწმინდელს უჩვენა გზა, როგორ უნდა წარემართა მომავალი საქმიანობა ათონის მთაზე ქართველთა მონასტერში. ფაქტობრივად, წმ. გიორგი შეყენებულმა „წმიდასა მამასა ჩუენსა ეფთჳმეს მოწაფე სარწმუნოად და შვილი ერთგული და ძღუენი შემსგავსებული სიწმიდისა მისისადა მოუძღუანა, რაათა ვინაჲ-იგი წყაროს-თუალი სიბრძნისადა აღმოეცენა მომრწყველად ნათესავისა ჩუენისა“.¹³ ამრიგად მოუპოვა წმ. გიორგი შეყენებულმა ქართველ ერს ათონის ივირონის მონასტერში ახალი ოქროპირი წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახით. გიორგი მცირემ წმ. ეფთვიმესა და წმ. გიორგი მთაწმინდელის სულიერი მოღვაწეობა, როგორც ჰიპოდიმურ-პარადიგმული სახისმეტყველებით წარმოჩენილი თაობათა ღირსეული ცვლის მოწმობა, პარადიგმული ხატმეტყველებით მოსესა და ისუ ნავეს, აპრონსა და ელეაზარს, ელიასა და ელისეს, პავლესა და ტიმოთეს შეადარა.

გიორგი მცირის თხზულების მიხედვით, წმ. გიორგი შეყენებულმა წმ. გიორგი მთაწმინდელს ათონზე წასვლა საგანგებო მისიის აღსასრულებლად დაავალა. ათონის ქართველთა მონასტერში შექმნილი მძიმე ვითარების გამო, რაც ძირითადად ბერძენთა მტაცებლურმა პოლიტიკამ გამოიწვია, წმ. გიორგი

¹² ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 123.

¹³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 123.

მთაწმინდელს მიზნად ორი რამ დაუსახა: 1. სათავეში ჩასდგომოდა და მოეწესრიგებინა ათონის ქართველთა მონასტრის საქმეები, წმ. ეფთვიმე მთაწმინდელის მიერ დაწყებული მთარგმნელობითი მოღვაწეობა გაეგრძელებინა; აგრეთვე დაავალა ათონის ქართველთა მონასტრის დამაარსებლების წმ. იოვანე და წმ. ეფთვიმე მთაწმინდლების შესახებ იმგვარი თხზულების შექმნა, რომ ბერძნებს ქართველთა მონასტრის დაუფლების სურვილი სამუდამოდ აღკვეთოდათ; ეს ის პერიოდი იყო, როდესაც ბერძნებს ივირონზე ეჭირათ თვალი და ქართველებისათვის მისი წართმევის სურვილი და მცდელობა არ ასვენებდათ; 2. წმ. გიორგი შეყენებულის აზრით, საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული და კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობისათვის ათონზე შესაფერისი პირობები იყო, რადგან „ღმერთმან ყოველი აღმოსავლეთი საღმრთოთა წიგნითა მაგის წმიდისა ადგილისაგან განაბრწყინვა და წმიდანი ეკლესიანი ქართლისანი ღმერთმან ახლად შეამკვნა“.¹⁴

წმ. გიორგი შეყენებულის მიერ განსწავლის, დარიგების, წინასწარ განსაზღვრის მიუხედავად, თუ რა უნდა ეკეთებინა და რა მისიით წარიგზავნა ათონზე, წმ. გიორგი მთაწმინდელი თავმდაბლობის გამო ათონზე მისვლისთანავე არ შესდგომია მოძღვრის დავალების აღსრულებას. ამიტომ გახდა საჭირო საგანგებოდ შავი მთიდან წმ. გიორგი შეყენებულის მოწაფის, კაცის ღირსისა და სახიერის იოვანეს წარგზავნა ათონზე და წმ. გიორგი მთაწმინდელისათვის მისი მოვალეობისა და მისიის შეხსენება. მხოლოდ ამის შემდეგ მოძღვრის წინაშე ურჩების გამო სინდისის ქენჯნით იტვირთა წინამძღვრის ტვირთი და შეუდგა მონასტრის დამაარსებელთა შესახებ ჰაგიოგრაფიული თხზულების შექმნას. ამიერიდან წმ. გიორგი მთაწმინდელი ღიდად დაშურა ქართული ლიტერატურის გასამდიდრებლად, ქართველი ერის სულიერი საგანძურის შესავსებად, ქვეყნის ავტორიტეტის დასაცავად და ასაღორძინებლად.

წმ. გიორგი მთაწმინდელისა და მისი მოძღვრის, წმ. გიორგი შეყენებულის შემოქმედებითი ურთიერთობა ქართველ მწიგნობართა წრეებისათვის კარგად იყო ცნობილი. ამას მოწმობს სამოციქულოზე წმ. ეფრემ მცირის მიერ დართული კოლოფონის ცნობა, რომლის მიხედვით წმ. გიორგი მთაწმინდელს „პირველნი დავითნიცა, რომელ ახლად ეთარგმნენს, მრავალი სიტყუაჲ ძუელისა ჩუეულებისადა მიეყვანა, ვიდრემდის უკუანაძსკნელ ღიდისა მის მოღუაწისა გიორგი დაყუდებულისა იძულებით ბრძანებითა კუალად უსრულე-

¹⁴ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ. I. თბ. 1960. გვ. 215.

სად და უწმიდესად ეთარგმნნეს“.¹⁵ წმ. გიორგი მთაწმინდელი ბერძნულ ტექსტებს უმეტესწილად წმ. გიორგი შეყენებულის დავალებით თარგმნიდა, რის გამოც ხელნაწერთა ანდერძებში მაღლიერებით იხსენიებდა თავის სულიერ მოძღვარს. დავიმოწმებთ ნაწყვეტს ანდერძიდან, რომელშიც თარგმნის ინციკიატორია დასახელებული და მთარგმნელის ღვაწლი წარმოჩენილი: „დასრულდა განგება თუეთა წელიწდისათა... ლოცვა ყავთ გლახაკისა გიორგისათჳს, რომელნიცა იკითხვიდეთ, გინა წერდეთ, რამეთუ ღმერთმან იცის, ფრიადი ღუაწლი და ჭირი მინახავს ამისსა თარგმნასა სალხინებელად ცოდვათა ჩემთა და მოსახსენებელად სულიერისა მოძღურისა ჩუენისა გიორგისსა, რამეთუ შემდგომად ღუთისა იგი არს მიზეზი ყოვლისა კეთილისა და მათითა ბრძანებითა და მადლითა და ლოცვითა მთარგმნიან ესე საღმრთონი წიგნი“.¹⁶ სხვა მოღვაწეებიც აღიარებდნენ, რომ წმ. გიორგი მთაწმინდელი წმ. გიორგი დაყუდებულის რჩევითა და ინიციატივით თარგმნიდა ბერძნულიდან ქართულად თხზულებებს. კერძოდ, ცნობილმა მოღვაწემ იოანე ჯიბისძემ აღნიშნა, რომ „სვინაქსარი“ წმ. გიორგი მთაწმინდელს „ათარგმნინა მოძღუარმან მისმან გიორგი დაყუდებულმან“. მათი შემოქმედებითი ურთიერთობა წმ. გიორგი მთაწმინდელის ათონის მთაზე ყოფნის დროს გრძელდებოდა, რასაც სამოციქულოზე დართული ანდერძის სიტყვები მოწმობს: „წმიდანო მამანო, ესე წმიდაა წიგნი და ყოვლისა სოფლისა მოძღუარი მე, გლახაკმან გიორგი ხუცესმონაზონმან ვთარგმნე მთაწმიდას სულიერის მოძღურისა ჩემისა გიორგის ბრძანებით და მადლითა, რომელი მყოფ არს მთასა საკურველსა“.¹⁷

წმ. გიორგი შეყენებული-შავმთელის ხელმძღვანელობა და დახმარება წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიმართ მხოლოდ ამით არ ამოიწურებოდა, თავის სასახელო მოწაფეს მხოლოდ მთარგმნელობით საქმიანობას კი არ ურჩევდა, არამედ სათარგმნელ მასალასაც თავადვე უსახელებდა. მისი თაოსნობით წმ. გიორგი მთაწმინდელმა რედაქციულად გამართა ადრე თარგმნილი დავითნი, სამოციქულო და სხვა წიგნები. მანვე სთხოვა გიორგი მცირეს აღეწერა წმ. გიორგი მთაწმინდელის, ამ დიდი მოღვაწის „ცხოვრება და მიცვალება“.

¹⁵ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ყოფილი მუზეუმის ხელნაწერები (მ კოლექცია). კ. კეკელიძის საერთო რედაქციით. ტ. IV. შედგენილია და დასაბეჭდად დამზადებული ე. მეტრეველისა და ე. ვირსალაძის მიერ, ე. მეტრეველის რედაქციით. თბ. 1950, გვ. 151-152.

¹⁶ საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (მ კოლექცია), გვ. 82-83.

¹⁷ გიორგი მცირე. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა. გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო ივანე ლოლაშვილმა. თბ. 1994, გვ. 102.

არსებითად 1066-1068 წლებში მისი ინიციატივით დაიწერა ქართული ჰაგიოგრაფიული ლიტერატურის ბრწყინვალე ძეგლი „ცხოვრება და მოქალაქობაა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გიორგი მთაწმიდელისა“, რომელსაც წინ უძღვის „ეპისტოლე მიწერილი გიორგის მიმართ, დიდისა მის შეყენებულისა, რომელი მკვდრ იყო მთასა საკვრველსა, მონასტერსა წმიდისა სუმეონისსა, ბერისაა მის, რომლისადა ეთხოვა, რაათა აღუწეროს ცხოვრება და მიცუალებაა წმიდისა მამისა ჩუენისა გიორგი მთაწმიდელისა“,¹⁸ ხოლო ეპისტოლეზე წარწერილია: „ღმრთივ სანატრელსა, სათნოებათა შინა განთქმულსა, მოძღუარსა მოძღუართასა და სულიერსა წინამძღუარსა გიორგის შეყენებულსა უფლისა მიერ გიხაროდენ! მითი წმიდით მთასა საკვრველსა ქრისტესს მიერ ღმრთისა ჩუენისა გახარებ!“¹⁹ ეპისტოლე მთავრდება დამკვეთის მიმართ თხოვნით წიგნის სრულყოფისათვის: „ესრეთ ერთობით შევკრიბო საწადელი ესე და სასურველი მოთხრობაა და ვითარცა ჯაჭვ კქროდსაა ერთობით შეთხზული და შეწყობილი წარმოვსცე წინაშე სიწმიდისა თქუენისა საკვრველსა მაგას და სასურველსა მთასა, რომელსა შინა თავს-ისხნა მრავალნი შრომანი და ლუაწლნი კაცმან მან ღმრთისა შეყუარებულმან თარგმანებისათვის წმიდათა წიგნთადასა. ხოლო რომელი იპოოს ნაკლულეკანებაა მიზეზითა ჩუენ მიერ აღწერილობისადათა, განემართოს თქუენ მიერ მადლითა სულისა წმიდისადათა, რომელი მკვდრ არს თქუენ თანა სადიდებელად მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა აწ და მარადის და უკუნიითი უკუნისამდე, ამინ“.²⁰ ეპისტოლე მოწმობს, რომ გიორგი მცირემ წმ. გიორგი შეყენებულს სთხოვა შავ მთაზე გაგზავნილი თავისი ჰაგიოგრაფიული თხზულების სრულყოფა, განმარტვა. მაგრამ ცნობილი არ არის, შეასწორა თუ არა წმ. გიორგი შეყენებულმა გიორგი მცირის თხზულება.

რატომ დაავალა გიორგი მცირეს და თავად წმ. გიორგი შეყენებულმა შავმთელმა რატომ არ აღწერა თავისი მოწაფის, წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება და მოღვაწეობა? მით უმეტეს, რომ ელენე მეტრეველის ვარაუდით, იგი არის წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლების ავტორი. ამავე დროს, მისადმი გიორგი მცირის მიერ გაგზავნილი ეპისტოლიდანაც ნათლად ჩანს, რომ გიორგი შეყენებულს შესანიშნავად ხელეწიფებოდა თავისი ღირსეული მოწაფის მოღვაწეობის ღირსეულად აღწერა, მის შესახებ ჰა-

¹⁸ ძეგლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 101.

¹⁹ ძეგლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 101.

²⁰ ძეგლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 105.

გიოგრაფიული თხზულების შექმნა. ის ფაქტი, რომ იგი საგალობელთა ავტორია და ამ საგალობლებში ძალიან კარგადაა წარმოჩენილი წმ. გიორგი მთაწმინდელის ღვაწლი, შრომა, მთარგმნელობითი საქმიანობა, დამსახურება ქართველი ერის, ქართული ეკლესიის წინაშე, იმას მიუთითებს, რომ წმ. გიორგი შეყენებულს შეეძლო პაგიოგრაფიული თხზულების შექმნაც. პასუხი ამ კითხვაზე ის უნდა იყოს, რომ წმ. გიორგი მთაწმინდელს მისი სიცოცხლის ბოლო ოცი წლის განმავლობაში გიორგი მცირე მუდმივად თან ახლდა ყველგან, სადაც კი წმინდა მამა მიდიოდა. მან დაწვრილებით იცოდა მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ყოველი დეტალი, რასაც მოწმობს თვითმხილველის, თანადამხდურის მიერ აღწერილი ყოველი ეპიზოდის სიზუსტე, წმინდანის შინაგანი სამყაროს, სულიერი მდგომარეობის, განცდების ასახვა, სამწერლო-მთარგმნელობითი საქმიანობის ზუსტი აღწერა, წმ. გიორგი მთაწმინდელის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და ახსნილია მათი არსი.

ეპისტოლე მოწმობს, რომ წმ. გიორგი შეყენებულმა როგორც ორჯერ დაავალა წმ. გიორგი მთაწმინდელს წმ. იოვანე და წმ. ეფთვიმე მთაწმინდელების ცხოვრების აღწერა და ათონის მონასტრის გაძღოლა, ასევე გიორგი მცირეს ორჯერ შეუთვალა და დაავალა წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერა. გიორგი მცირე წმ. გიორგი შეყენებულს სწერს: „ხოლო ვინაჲთგან კუალადცა მეორედ მოიწია წმიდაჲ ეპისტოლე თქუენი სიგლახაკისა მომართ ჩუენისა, ვითარცა მრავალჲამ ყოფილისა და მის მიერ განათლებულისა და ღმრთისა მსგავსითა სიყუარულითა მის მიერ შეყუარებულისა და უმეტესადღა ვთქუათ თუ, ჟამსა მას სოფლით განსლვისა და ღმრთისა თანა მისლვისა მისისასა, რომელსა-იგი სუროდა და წადიერ იყო, მის თანადანუედრებულისა, და კუალად ღმრთისმოყუარისაცა მის მიერ მთავარეპისკოპოსისა, იოვანეს ვიტყჳ ჭყონდიდელსა, ძმასა ნეტარისა პეტრე პატრიკისასა, მო-რაა-ვიდა სამეუფოდ ქალაქად მოციქულად მოვლინებული ბაგრატ აფხაზთა მეფისა მიერ და სევასტოსისა. ამის პირისათჳს დიდად იძულებულ იქმნა უღირსებაჲ ჩუენი, ვითარცა შვილისაგან მამისმოყუარისა და, უფროჲს-ღა ვთქუათ თუ, ქრისტჳს მოყუარისა, რაჲთა ყოველი სახე აღსრულებისა და სოფლით განსლვისა წმიდისა ამის მამისა ჩუენისა უნაკლულოდ მიუთხრათ“.²¹ ეპისტოლიდან დამოწმებული სიტყვები მიუთითებს, რომ წმ. გიორგი შეყენებულს ორჯერ გაუეზაენია ეპისტოლე გიორგი მცირისათვის, რათა წმ. გიორგი მთაწმინდელის მოღვაწეობა აღეწერა. მან ზედმიწევნით იც-

²¹ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 103.

ოდა ყოველივე მისი მოღვაწეობის შესახებ, მის მიერ იყო განსწავლულ-განათლებული და ღვთის მსგავსი სიყვარულით შეყვარებული, შემსწრე მისი გარდაცვალებისაც. ისიც ჩანს, რომ გიორგი მცირეს იოანე ჭყონდიდელმაც იგივე სთხოვა, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში არაერთგზის აღინიშნა.²²

გიორგი მცირე-ხუცესმონაზონი, გიორგი მთაწმინდელის მოწაფე და თანამოღვაწე, მისი „თუალით-მხილველი და ხელით-მსახური... და ყურითა მომსმენელი სიტყუათა წმიდისა პირისა მისისათა“,²³ ყველგან თან ახლდა თავის სულიერ მოძღვარს: სამშობლოში, ახლო აღმოსავლეთში – შავი მთის ქართულ სავანეებში, იერუსალიმში, ანტიოქიაში, ბიზანტიაში – ათონის მთაზე, კონსტანტინეპოლში, თანამედროვეთაგან სხვაზე ბევრად უკეთ იცნობდა მას. ამიტომ წმ. გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრების აღწერა წმ. გიორგი შავმთელის ინიციატივით გიორგი მცირეს სავესებით კანონზომიერად დაეკისრა.

წმ. გიორგი შეყენებული მუდმივად ზრუნავდა ქართველთა მონასტრების ბიბლიოთეკების შევსება-გამდიდრებაზე, კერძოდ შავი მთის, ათონის მონასტრების ბიბლიოთეკებს ხელნაწერი წიგნები შესწირა. მისი მწიგნობრული და კულტურული საქმიანობის შესახებ გვამცნობენ ქართულ სკრიპტორიუმებში დაცულ ხელნაწერებზე დართული ანდერძ-მინაწერები, რომლებშიც დაცულია ცნობები მისი მზრუნველობის შესახებ ქართული საღვთისმეტყველო ცენტრების ბიბლიოთეკების გამდიდრების შესახებ. ერთ-ერთ ათონურ ხელნაწერში, ესაა Ath-84, არის ანდერძი, რომელიც წმ. გიორგი შეყენებული/დაყუდებულის ღვაწლის თაობაზე გვიამბობს: „მე, გლახაკსა ბერსა გიორგი დაყუდებულისა, მასმიოდა, ვითა ესე წმიდისა და დიდებულისა ნეტარისა მართაჲს ცხოვრება და წმიდისა ბარლაამისი მთაწმიდას არა არსო და ამის ჯერისათჳს ვინებე აღწერაჲ ამისი და მაგას წმიდა ეკლესიას შემოწირვაჲ“. ანდერძი მოწმობს, რომ წმ. მართასა და წმ. ბარლაამის „ცხოვრება“ არ ყოფილა მთაწმინდაზე, ივირონის მონასტერში, რის გამოც თავად წმ. გიორგი დაყუდებულმა გადაწერა (1042-1044 წწ.) და შესწირა ათონის ქართველთა მონასტრის ბიბლიოთეკას.

წმ. გიორგი შეყენებულის საგალობლები, მიძღვნილი წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი. 1994 წელს ივანე ლოლაშვილის პირად არქივში დაცული ხელნაწერი სამეცნიერო ნაშრომის მიხედვით, რომელიც „წმ. გიორგი მთაწ-

²² ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან. თბ. 1996, გვ. 259, 263-316; გიორგი მცირე. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა.

²³ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. II, გვ. 206.

მინდელის ცხორების“ მონოგრაფიულ შესწავლასა და ტექსტის გამოცემას ისახავდა მიზნად (ნაშრომი მკვლევრის გარდაცვალებიდან 10 წლის შემდეგ გამოქვეყნდა), თხზულების შემცველი საუკეთესო ხელნაწერია S-353 და იგი თავდაპირველი ნუსხიდანაა გადაწერილი. ეს ხელნაწერი ათონიდან შავ მთაზე ჩაუტანეს წმ. გიორგი შეყენებულს. ი. ლოლაშვილი ვარაუდობდა, რომ ხელნაწერი S-353 ეფრემ მცირის ავტოგრაფი უნდა იყოს.²⁴ მისი აზრით: „ტექსტზე დართული საგალობლების ერთნაირი სათაურები ადასტურებენ, რომ ეს საგალობლები იწერებოდა სხვადასხვა დროს იქ, სადაც „გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება“ გადაიწერა, და ისინი გადამწერს ჟამითიჟამად შეჰქონდა თავის ხელნაწერში. ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს ისიც, რომ ბოლო საგალობლები შესრულებულია ოდნავ გაკრული ხელით და ისიც მუქი მელნით“.²⁵

ელენე მეტრეველმა ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერისა და საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლის ისტორიის კვლევისას ვარაუდი გამოთქვა, რომ წმ. გიორგი შეყენებულმა თავის მოწაფეს, წმ. გიორგი მთაწმინდელს საგალობლები თვითონ მიუძღვნა²⁶ და დაასკვნა: „გიორგი მთაწმინდელის „ცხორების“ შემცველი ხელნაწერების შესწავლამ დაადასტურა, რომ გიორგი დაყუდებულს თავის მხრივ მართლაც შეუვსია გიორგი მცირის დაწერილი „ცხორება“, დაურთავს მისთვის ოთხი გალობანი, ე.ი. ჰიმნოგრაფიული კანონი წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახელზე. ეს ოთხი საგალობელი წარმოადგენს შესხმას და გიორგის ცხოვრების ოთხ პერიოდად აღწერას. ამ გზით გიორგი დაყუდებულმა საყვარელი მოწაფის წინაშე მოიხადა ვალი. ასე შეიქმნა გიორგის „ცხორების“ ახალი რედაქცია, რომელსაც ათონურისაგან განსხვავებით ერთვის ოთხი საგალობელი“.²⁷

რამ განაპირობა წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი საგალობლების შეთხზვა წმ. გიორგი შეყენებულის მიერ? ელენე მეტრეველმა შენიშნა, რომ ათონის ქართველთა მონასტრის კუთვნილ ხელნაწერს Ath.72-ს წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები არ დაერთვის, რაც იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ისინი გიორგი მცირეს არ ეკუთვნის, მას არ შეუთხზავს.²⁸ იმის გამო, რომ გიორგი შეყენებულმა იცოდა წმ. გიორგი მთაწმინდელის

²⁴ გიორგი მცირე. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, გვ. 12.

²⁵ გიორგი მცირე. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, გვ. 12.

²⁶ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 259, 263-316.

²⁷ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 261.

²⁸ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 259.

სიყვარული და დამოკიდებულება საგალობლებისადმი, მან შავ მთაზე შეადგინა თვენის ნაწილი და თარგმნა პარაკლიტონი, აგრეთვე, სტიქარონთა ღიდი ნაწილიც, თავისი ორიგინალური საგალობლებიც აქვე აქვს შექმნილი, ამიტომ ე. მეტრეველის აზრით, „შესაძლოა, სწორედ გიორგი შავმთელის ხელშეწყობით იქცა საგალობელთა კრებულების შექმნა გიორგი მთაწმიდელის მთარგმნელობით საქმიანობაში ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად... ეგების ამავე ფაქტორმა განაპირობა გიორგი შავმთელის სურვილიც: დაერთო გიორგის „ცხოვრებისათვის“ მისადმი მიძღვნილი საგალობლები“.²⁹

საგალობლები შემონახულია S-353 ხელნაწერში, რომლის ი. ცანავას მიერ გადაწერილი ტექსტი გამოაქვეყნა ე. მეტრეველმა.³⁰ ხელნაწერზე დაკვირვების შედეგად ე. მეტრეველმა გაარკვია, რომ ნიკოლას ჯუმათელმა გადაწერა გიორგი მცირის ჰაგიოგრაფიული თხზულება და წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები, ხოლო მისი დედანი უნდა ყოფილიყო შავ მთაზე დაცული საგალობელთა შემცველი ხელნაწერი და არა Ath.72, რადგან ათონური ხელნაწერი №72 უფრო გვიანდელია, კერძოდ იგი XII-XIII საუკუნეებს განეკუთვნება, ვიდრე ათონური პირველადი ნუსხიდან მომდინარე S-353,³¹ რომელიც, ელენე მეტრეველის დაკვირვებით, ნიკოლას ჯუმათელის გადაწერილია. წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები სწორედ ამ ხელნაწერშია წმ. გიორგი შეყენებულის მიერ შემატებული.

წმ. გიორგი შეყენებულის/შავმთელის სახელს უკავშირდება კიდევ ერთი ცნობილი სასულიერო პირის, მოღვაწის, მწიგნობრის ნიკოლას ჯუმათელის სახელიც, რომელიც, ე. მეტრეველის აზრით, გიორგი შეყენებულმა/შავმთელმა ათონზე გიორგი მცირის წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი ჰაგიოგრაფიული თხზულების წამოსადებად წარგზავნა.³² მისივე ვარაუდით, წმ. გიორგი მთაწმიდელის „ცხოვრების“ ეს რედაქცია, რომელიც წმინდანისადმი მიძღვნილ საგალობლებსაც შეიცავდა, „შავ მთაზე თავისი ხელით გადაუნუსხავს ნიკოლას ჯუმათელ-ყოფილს, შესაძლოა, ჯვრის მონასტრის შეკვეთით, ვინაიდან ნიკოლასის ეს ავტოგრაფიული ნუსხა XVI საუკუნეში ჯვრის მო-

²⁹ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 259.

³⁰ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 263-316.

³¹ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 251-261.

³² ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 260.

ნასტრის კუთვნილება ყოფილა, რასაც ადასტურებს ჯვრის მონასტრის სკრიპტორიუმში ამ ხელნაწერზე გაკეთებული მინაწერები³³. როგორც ელენე მეტრეველი მიუთითებს, S-353-ში დაცული ოთხი საგალობლიდან ორი კანონი დომენტი კათალიკოსს შეუტანია 1713 წელს შედგენილ თავის ცნობილ კრებულში.

წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები ჰიმნოგრაფიულ-ლიტურგიკული განგებაა, რომელიც მცირე ფორმის საგალობლებისა და ოთხი ჰიმნოგრაფიული კანონისაგან შედგება და რომელშიც ჰიმნოგრაფიული სახისმეტყველებითი ხატოვანებით იქმნება საგალობლის პერსონაჟის ამაღლებული ხატ-სახე და ჰიმნოგრაფის პოეტური სამყარო. მთელი განგება ოთხ ჰიმნოგრაფიულ კანონს შეიცავს, როგორც წმ. ანდრია კრიტელის „დიდი კანონი“ შედგება ოთხი ჰიმნოგრაფიული კანონისაგან, რის გამოც წმ. ანდრია კრიტელი წმ. გიორგი შეყენებულის წინამორბედად შეიძლება მივიჩნიოთ. თუმცა „დიდი კანონის“ ტექსტი კომპოზიციური და არსობრივი თვალსაზრისით წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლებისაგან საკმაოდ განსხვავდება.

წმ. გიორგი შეყენებულის წმ. გიორგი მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი საგალობლები მოწმობს, რომ მისი ავტორი არა მხოლოდ თვით ქების ობიექტს იცნობს კარგად, არამედ მის შესახებ დაწერილ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებასაც. ორივე თხზულებაში მსგავსი ეპიზოდებია ასახული, საგალობლები კი მოწმობს, რომ საგალობლის იდეალური პერსონაჟი ჟანრისათვის დამახასიათებელი ხატებით, სახეებით, გამომსახველობითი საშუალებებითაა წარმოსახული. ჰიმნოგრაფი ყურადღებას ამახვილებს წმ. გიორგი მთაწმინდელის მოღვაწეობასა და პიროვნულ ღირსებებზე: სულიერ სამყაროზე, ღვთისაგან და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლისაგან გამორჩეულობაზე, მის დამსახურებაზე მთარგმნელობით საქმიანობაში, სამწერლო მოღვაწეობაზე, მოწყალე ბუნებასა და საღმრთო მადლმოსილებაზე. წმ. გიორგი მთაწმინდელი არის მეცამეტე მოციქულის – წმ. ეფთვიმეს საქმეთა გამგრძელებელი და „ღმრთივსულიერთა წერილთა თარგმანი“, რომელმაც დაფარული ღვთაებრივი საუნჯე ახალი თარგმანების სახით გააცნო ქართველებს, „ხატი პირმეტყუელი“, ფილოსოფოსი და ბრწყინვალე რიტორი, მრავალმნათობი ლამპარი, ქრისტეს მიერ თავისი ეკლესიის ეზოსმოდვრად განწესებული. საგალობლებში აღნიშნულია, რომ წმ. გიორგი მთაწმინდელმა ბრწყინვალედ თარგმნა „თვენი“, სხვა უამრა-

³³ ე. მეტრეველი. ნარკვევები ათონის კულტურულ-საგანმანათლებლო კერის ისტორიიდან, გვ. 261.

ვი საღვთისმეტყველო თხზულება. აღნიშნულია მისი ორიგინალური თხზულება წმ. იოვანესა და წმ. ეფთვიმეს შესახებ. წმ. გიორგი შეყენებული მუღმივად ახსენებს წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახელის სიმბოლურ მნიშვნელობას და გააზრებას, რათა ღვთივდაკისრებული მოვალეობა აღესრულებინა. წმინდანი შედარებულია პეტრე და პავლე მოციქულებთან, მას იფარავენ ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელი, მისი მოსახელე წმინდა გიორგი. მისი გარდაცვალება მოციქულთა თაერთა ხსენების დღეს ღვთის განგებისეულია და წმ. გიორგი მთაწმინდელს წმ. პეტრესა და წმ. პავლეს მეგობრად წარმოაჩენს.

ამრიგად, წმ. გიორგი შეყენებული/დაყუღებული-შავმთელი მრავალმხრივ საინტერესო მოღვაწეა, რომელმაც ღრმა კვალი გაავლო ქართულ კულტურაში, უდიდესი წვლილი შეიტანა ქართული ეკლესიის ისტორიაში, ქართული ლიტერატურის ისტორიაში, საქართველოს ისტორიაში. იგი ქართული მწერლობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენელია, რომელმაც ორი მწერალი მოუმზადა ქართულ ლიტერატურას და თავადაც შესანიშნავ ჰიმნოგრაფად მოგვევლინა, როდესაც თავის მოწაფეს წმ. გიორგი მთაწმინდელს საგალობლები მიუძღვნა.

Nestan Sulava

Associate Professor,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

**SAINT GIORGI THE EREMITTE – ECCLESIASTIC FIGURE,
HYMNOGRAPHER, CHARACTER OF THE
HAGIOGRAPHIC STORY**

Summary

Saint Giorgi the Eremite, confessor of Saint Giorgi Mtatsmindeli, was one of the characters of Giorgi Mtsire's hagiographical work (Life of Saint Giorgi from Mtatsminda) and a church figure. Saint Giorgi also was a man who actively contributed to the development of the Georgian literature. He was working in the Black Mountain Monastery from 1020s-1030s until his death in 1068. It was the most powerful school of theology at that time. We do not have stories about Saint Giorgi the Eremite's life, but all available information is kept in the literary work of Giorgi Mtsire and in some other works created in the Black Mountain and Athos. Among later sources on Saint Giorgi the Eremite the most important is the work of Anthon I (Katholikos).

Until now there has not been any significant research dedicated to the works and activities of Saint Giorgi the Eremite. The attention was paid to the works of Giorgi Mtatsmindeli and to the problematic issues of the Black Mountain literary school. It was the reason why we decided to pay attention in the present article to the activities of Saint Giorgi the Eremite and to show his personality according to the works of Giorgi Mtsire. Saint Giorgi is indirectly related to the creation of several important hagiographic works. Under his order Giorgi Mtatsmindeli wrote about the lives of Ioane and Ekvtime Mtatsmindeli, while Giorgi Mtsire was tasked with the description of George Mtatsmindeli's life. Thus, it is fair to say that without Saint Giorgi the Eremite, neither Saint Giorgi Mtatsmindeli nor Giorgi Mtsire would have worked on the above-mentioned stories.

Quite notable is how Saint Giorgi the Eremite is shown in various hagiographic works. In fact, his character reflects the typical style of hagiography. His spacial area, „cleft in the cliff“, must be explained as a

symbol. It means ascetic life of the monk and at the same time, it bears special spiritual meaning for the person. Cleft is the place for spiritual purification from which the ascetic person will be given the way to the heaven.

Elene Metreveli during her research about the literary works created at Athos, suggested that Saint Giorgi the Eremite dedicated special hymns to his student Saint Giorgi Mtatsmindeli and with these hymns he completed the hagiographic work of Saint Giorgi Mtsire.

Saint Giorgi the Eremite is an important person who left lasting influence on the Georgian culture. He was one of the great personalities in the Georgian history, literature, culture and the church. He is a notable representative of the Georgian literature through „preparing“ two famous writers in the Georgian literature and becoming a great hymnographer himself.